

УНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ПРИНЦИПІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

КНЯЗЕВА Наталія Веніамінівна - аспірант Львівського університету бізнесу та права

Определяются главные особенности адвокатуры Украины как самоуправляющегося института, который имеет особые задачи и формы их реализации. Приводятся основные принципы деятельности адвокатов. Раскрывается сущность избежания конфликта интересов как одного из главных аспектов работы профессиональных защитников.

Ключевые слова: адвокатура, адвокатская деятельность, принципы, основы, конфликт интересов.

Актуальність теми

Судова система України на сьогоднішній день знаходиться на етапі реформування, що обумовлено розвитком нашої держави відповідно до мирових тенденцій. На даний час судова ланка все більше переймає Західну модель правосуддя з вагомою долею вітчизняних традицій, які склались у цій сфері з моменту проголошення незалежності країни. Але слід пам'ятати, що процес реформування також впливає на суміжні галузі діяльності, однією з яких є адвокатура. Якщо згадати, то з давніх часів судді та адвокати це, так би мовити, «альфа і омега» юридичної науки і практики. При цьому дані галузі завжди розвивалися суміжно, взаємодоповнюючи одна одну. На даний час адвокатура в Україні має вигляд професійної діяльності юристів-практиків. Цей інститут характеризується окремою законодавчою базою, незалежністю та юридичною вагомістю, яка проявляється у попиті на адвокатів на сучасному ринку юридич-

них послуг. Усі ці аспекти в сукупності доводять той факт, що адвокатура є окремим явищем, яке ґрунтується на певних засадах, тобто правових принципах, як будь-який інший великий правовий інститут, галузь, тощо. В різних нормативних актах закріплена ціла низка окремих принципів, котрі безпосередньо стосуються адвокатської діяльності. Але в структурі вихідних засад представленої сфери юридичної діяльності є такі, роль котрих має первинне, іншими словами, головне значення. До числа подібних можна віднести принцип уникнення конфліктів інтересу в роботі адвокатів. Ця засада має двоякий характер, тому що стосується як організаційної частини роботи адвокатури так і етичної. Окрім цього, актуальність дослідження принципу уникнення інтересів також полягає у наявності суміжного правового явища в антикорупційному законодавстві. Тож, по суті, представлена засада має окремий суб'єктний склад, існує у доволі вузькій правовій сфері, а також характеризується рядом інших особливостей, що обумовлює доцільність її доктринального вивчення.

Ступінь розробленості

З моменту проголошення незалежності України та посилення демократичних відносин у нашій державі адвокатура починає невпинно розвиватися. З того часу дана сфера юридичної діяльності стала предметом дослідження багатьох учених. Зокрема, проблематика незалежної адвокатури

України розроблювалась в працях Л.В. Тація, П.В. Хотенець, Т.В. Варфоломєєвої, О.Д. Святоцького, С.Ф. Сафулька та інших. Питання принципів адвокатської діяльності також досліджувалось багатьма науковцями, серед яких необхідно особливо відмітити В. Хабіббуліна, А. Заднепровського, Т. Варфоломєєва, С. Гончаренко. У колі зарубіжних вчених вказані проблематики розроблювались М. Моллом, А. Коні, М. Борщевським тощо. Водночас, варто звернути увагу на те, що безпосередньо уникнення конфлікту інтересів, як один із найважливіших принципів професійної діяльності адвокатів, належним чином не розглядалось у науково-правовому середовищі України.

Метою даної роботи є розкриття значення принципу уникнення конфлікту інтересів як однієї з найважливіших засад професійної діяльності адвокатів в Україні.

Явище адвокатури на території нашої держави не є новелою, але його історія пережила як бурхливі підйоми, так і суцільний занепад. Тому принципи даної сфери діяльності неможливо розглядати без врахування усіх етапів його розвитку. Необхідно відмітити, що формування адвокатури, саме як правового інституту, розпочалось за часів існування Київської Русі. У той період в якості захисників на суді були присутні родичі позивачів, які фактично виконували роль адвокатів [1 с.46]. Як ми розуміємо, ніякого нормативного закріплення даної форми судового захисту не існувало. Однак, подібний стан речей став прообразом розвитку інституту адвокатури в тому вигляді, в якому ми його бачимо на сьогоднішній день. Уже у XIV – XV столітті з'являються перші нормативні акти, які офіційно закріплювали становище судового захисника, наприклад: Псковська та Новгородська судні грамоти. В цей час на судових представників мали право жінки, діти, ченці і черниці, люди похилого віку і особи із вадами слуху, тобто особи, які фізично або за звичаєм не могли бути присутніми на суді особисто. Завдяки Псковській і Новгородській судним грамотам вдалося усунути від участі в суді натовпи родичів, закріпивши за певним колом осіб право (чи

обов'язок) висилати за себе представників, які обов'язково повинні були особисто бути присутніми на суді [1 с.46]. Ще один виток розвитку адвокатської діяльності припадає на середину XV століття, коли українські землі перебували у складі Великого князівства Литовського. За цих часів було створено чимало судових збірників – уставних земських грамот, у яких було якісно сформовано систему судового захисту. Однак, професійного характеру адвокатура на території України набуває за часів існування Російської Імперії. Суттєве реформування даної сфери діяльності припадає на 1864 рік, коли було видано Судові статuti. В цей час на зміну «юридичним знахарям» прийшли високопрофесійні юристи. Для населення були відкриті юридичні консультації. Адвокати стали одночасно правозаступниками і судовими представниками свого клієнта. Важливо відзначити і те, що як у суспільстві загалом так і в професійному юридичному середовищі виникали думки про необхідність створення корпоративного об'єднання адвокатів. Тобто, в тодішньому розумінні, об'єднання однодумців – людей «чесних, що одержали неодмінно вищу освіту, і, якщо можливо, мають відоме становище в суспільстві, та захищені від свавілля не тільки адміністрації, але і суддів» [2]. У такому вигляді інститут адвокатури існував до розпаду Російської Імперії, тож новим етапом розвитку цієї юридичної діяльності стали радянські часи. Вже у 1922 році було прийнято Положення про адвокатуру, що визначило загальні засади організації і функції колегій захисників. Положення визначало адвокатуру як самоврядну організацію, покликану надавати юридичну допомогу населенню. Відповідно до цього Положення були створені губернські колегії захисників у кримінальних і цивільних справах. У положенні визначалися особливості правового статусу адвокатів, порядок оплати праці, форми діяльності тощо [2]. Однак, за часів Радянського Союзу представлений інститут фактично існував на «папері». Аж до моменту проголошення української незалежності дії адвокатів обмежувалися виключно наданням консультацій. Цим суб'єктам було заборонено

створювати самостійні юридичні особи, що викликало багато матеріальних та організаційних труднощів. Крім того, недостатніми були як гарантії адвокатської діяльності, так і гарантії захисту прав і свобод людини, що було індикатором слабого інституту судового захисту взагалі [2]. Але проголошення незалежності України дає поштовх до реформування адвокатської діяльності. Вже у 1992 році Верховною Радою було прийнято нормативно-правовий акт, який закріплював принципи, організацію та інші особливості адвокатури. Новий закон було прийнято у 2012 році, що обумовлено суттєвою зміною законодавства у сфері процесуальних відносин різних галузей. Великою перевагою даного акту є те, що у ньому представлена юридична діяльність розкривається більш широко, тобто надаються не тільки загальні відомості про адвокатуру, але й також роз'яснюються деякі особливості її роботи. Так, відповідно до статті 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатура України – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому чинним законодавством. Адвокатуру України складають усі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування [3]. Як ми бачимо, у нормі закону чітко прописано форми діяльності вказаних суб'єктів. Так, захист – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосу-

вання у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення[3]. Дещо інше значення має така форма діяльності адвокатів, як представництво. Її сутність полягає у фактичному забезпеченні реалізації прав і обов'язків клієнта в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві, в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами, прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні [3]. Окрім цього, трудова діяльність адвоката також включає в себе надання окремих послуг, які не входять до тієї чи іншої форми. До таких зокрема відноситься:

- надання консультацій, роз'яснень, інформації певного роду тощо;
- допомога у складанні заяв, скарг, процесуальних документів, інших документів правового характеру;
- здійснення правового супроводу поточної діяльності клієнта[3].

Отже, враховуючи усі представлені відомості стосовно адвокатури, ми можемо зробити висновок про те, що даний вид діяльності має усі характерні ознаки окремої галузі професійної юридичної роботи. Тобто це окреме правове явище, яке закріплено у нормах чинного законодавства та реалізується у визначених нормативних формах, які були наведені вище. Дане положення речей обумовлює факт існування вихідних засад, на яких інститут адвокатури ґрунтується. Слід зазначити, що подібні принципи відображають основні аспекти адвокатської діяльності та її фактичні рамки. Тому їх наявність доводить професійний характер вказаного у статті явища. Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначаються головні організаційні принципи адвокатури, а саме:

- наявність єдиного правового статусу на всій території України;

- можливість створювати спеціальні адвокатські організації;
- можливість іноземних адвокатів реалізувати свою діяльність в Україні за певних умов;
- верховенство права;
- законність, конфіденційність;
- уникнення конфлікту інтересів [3].

Останній принцип, на нашу думку, є одним з найбільш важливих, у адвокатській діяльності сьогодення. При цьому слід пам'ятати, що «конфлікт інтересів» у даному випадку відрізняються від суміжного однойменного інституту, який існує в антикорупційному законодавстві. Відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», конфлікт інтересів - наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [4]. Дещо іншого вигляду дане набуває у сфері адвокатської діяльності. Конфлікт інтересів у цій галузі є суперечністю між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності [3]. Тобто мова в даному разі йде виключно про сферу діяльності представників, а не службових осіб органів влади.

Більш широко поняття конфлікту інтересів в адвокатській діяльності розкривається у доктринальній галузі, тобто у працях окремих вчених. Так, В. Кудрявцев вважає, що представлене явище є підвидом юридичного конфлікту, який, у свою чергу, представляє собою будь-який конфлікт, у якому спір пов'язаний з правовідносинами сторін (їх діями, що мають юридичні наслідки або стани), відповідно, суб'єкти мотивація їх поведінки або об'єкт конфлікту мають правові ознаки, а конфлікт тягне за собою юридичні наслідки [5,6 с.7]. Іншу думку підтримує Д. Дедов, який у своїх дослідженнях розглядає термін «конфлікт інтересів» як про-

тиріччя між інтересами особи, які захищені правом і повинні бути задоволені діями іншої уповноваженої принципалом особи (повіреного, агента, директора, довірчого керуючого) і особистими інтересами цієї уповноваженої особи [5,7.с.1]. Таким чином, враховуючи усі приведені відомості, ми можемо стверджувати, що конфлікт інтересів – це відносини між адвокатом та клієнтом, які ускладнено суперечністю інтересів обох сторін. У даному випадку виникає питання, чому принцип уникнення конфлікту інтересів є настільки важливим у діяльності професійних захисників? На нашу думку, існує три аспекти, які фактично відповідають на це питання, а саме:

- по-перше, уникнення конфлікту інтересів, як принципу адвокатської роботи, визначено не тільки у вітчизняному законодавстві, а й у деяких міжнародних актах;
- по-друге, вказана засада має двоякий характер, тобто вона відноситься як до організаційних, так і етичних принципів адвокатури;
- по-третє, конфлікт інтересів, як ми визначили, є негативним явищем, яке може зашкодити законним правам клієнтів відповідного захисника.

Якщо проаналізувати міжнародно-правові акти, які безпосередньо стосуються діяльності адвокатської спільноти, то у багатьох з них згадується негативне явище конфлікту інтересів, а також зазначається необхідність його уникнення. Так, у пунктах 3.2.1 – 3.2.4 статті 3.2 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства зазначається, що адвокат може відмовитися від надання консультацій двом або кільком клієнтам, які беруть участь у розгляді однієї і тієї самої справи, або не виступати від їх імені за наявності суперечності інтересів клієнтів або обґрунтованої загрози виникнення такої суперечності. Адвокат зобов'язаний припинити обслуговування обох клієнтів у випадку вступу їх інтересів у взаємну суперечність, а також при виникненні загрози порушення конфіденційності або загрози незалежності самого адвоката. Адвокат також зобов'язаний утриматися від обслуговування нового клієнта, якщо це здатне викликати виникнення за-

грози порушення конфіденційності відомостей, що довірені йому попереднім клієнтом, або якщо інформація, що є у розпорядженні адвоката, про стан справ попереднього клієнта здатна стати джерелом переваг для нового клієнта [8]. Про необхідність уникнення конфлікту інтересів між адвокатом та суб'єктом, якого він представляє, також згадано у Віденській Резолюції МАЮ з приводу ослаблення регулювання спілки юристів [9].

Отже, для міжнародної спільноти досліджувана в роботі проблематика є досить значною перешкодою в роботі професійних судових захисників, що обумовлює необхідність нормативного закріплення як її основних положень, так і шляхів подолання. Наведені приклади міжнародних актів свідчать про те, що конфлікт інтересів дійсно представляє собою негативне явище, а його уникнення є одним із головних принципів діяльності адвокатів.

Доволі цікавим аспектом є двоякий характер представленого принципу, про який було згадано раніше. Суть полягає в тому, що засада уникнення конфлікту інтересів є як організаційною, так і етичною. Підтвердженням цього є Правила адвокатської етики, затверджені у 2012 році Установчим З'їздом адвокатів України. Конфлікту інтересів присвячена стаття 9 цього документу, де говориться, що адвокат без письмового погодження з клієнтами, щодо яких виник конфлікт інтересів, не може представляти або захищати одночасно двох або більше клієнтів, інтереси яких є взаємно суперечливими, або вірогідно можуть стати суперечливими, а також за таких обставин надавати їм правову допомогу. Адвокат без письмового погодження з клієнтами, щодо яких виник конфлікт інтересів, не може представляти, захищати клієнта або надавати йому правову допомогу, якщо до цього він надавав правову допомогу, здійснював захист або представництво іншого клієнта, від якого він отримав конфіденційну інформацію, дотичну до інтересів нового клієнта; адвокат не може представляти, захищати клієнта чи надавати йому правову допомогу, якщо інтереси клієнта суперечать власним інтересам адвоката [10]. Правилами також передбаче-

но, що наявність конфлікту інтересів – це перешкода для подальшого провадження адвокатом діяльності і є підставою для розірвання договору з клієнтом. Тож з точки зору етичної прийнятності виключення конфлікту інтересів повинно бути для адвоката пріоритетним питанням.

Але в практичному середовищі професійні захисники нерідко нехтують цим аспектом. Це, у свою чергу, створює реальну загрозу законним правам клієнтів. Суть у тому, що конфлікт інтересів передбачає обставинку, в рамках якої адвокат не може діяти об'єктивно. Внаслідок цього він у певних ситуаціях може здійснити дії, які будуть мати негативний вплив для клієнта, або ж навпаки не вчинити відповідні дії, які в конкретному випадку є необхідними. У таких випадках, окрім шкоди клієнту, не слід забувати про загрозу втрати адвокатом своєї репутації внаслідок порушень етичних або організаційних принципів діяльності, що тягне за собою накладення дисциплінарних стягнень Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатів. Відповідно до чинного законодавства за вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосоване одне з таких дисциплінарних стягнень:

- 1) попередження;
- 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року;
- 3) позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України [3].

Таким чином, у ключі вищевикладеного ми можемо зробити ряд висновків з приводу принципу уникнення конфлікту інтересів та галузі адвокатської діяльності взагалі.

1. Адвокатура є самоврядним, незалежним інститутом, який має довгу історію розвитку, чітко визначене коло завдань, форми їх реалізації, нормативну базу та суб'єктний склад.

2. Конфлікт інтересів є явищем, яке передбачає суперечність між інтересами клієнта та адвоката, внаслідок яких останній не може ухвалювати рішення об'єктивно, а також здійснювати відповідні дії з максимальною користю для свого клієнта.

АНОТАЦІЯ

Визначаються головні особливості адвокатури України, як самоврядного інституту, який має особливі завдання та форми їх реалізації. Наводяться основні принципи діяльності адвокатів. Розкривається сутність принципу уникнення конфлікту інтересів, як однієї з головних засад роботи професійних захисників.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, принципи, засади, конфлікт інтересів.

3. Принцип уникнення конфлікту інтересів закріплено не тільки у національному законодавстві, а й у численних міжнародних актах, що говорить про його виключну пріоритетність.

4. Загальна засада необхідності уникнення конфлікту інтересів має двоякий характер, тобто відноситься до групи організаційних та етичних принципів одночасно.

5. У практичній діяльності адвоката питання уникнення конфлікту інтересів має відігравати першочергову роль, адже в разі наявності цього негативного аспекту професійного захисника може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності.

Література

1) Василик І. Сторінки української адвокатури в історичній ретроспективі / І. Василик // Нова Україна. – 2014. – №14. – С.45 – 54.

2) Удалова Л.Д., Климчук М.П., Конюшенко Я.Ю., Вільхова Л.Є. Мультимедійний навчальний посібник «Адвокатура України» / Л.Д. Удалова, М.П. Я.Ю. Конюшенко, Климчук, Л.Є. Вільхова : [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.naiu.kiev.ua/books/advokatura/page-72.html>.

3) Про адвокатуру та адвокатську діяльність : закон від 05.07.2012 № 5076-VI //

SUMMARY

Defined the main features of the Bar of Ukraine, as a self-governing institution, which has specific tasks and forms for their implementation. The main principles of the activity of lawyers are given. The essence of the principle of avoiding a conflict of interests is revealed as one of the main aspects of the work of professional defenders.

Keywords: advocacy, advocacy, principles, principles, conflict of interest.

Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 27 - Ст. 282.

4) Про запобігання корупції : закон від 14.10.2014 №1700-VI // Офіційний вісник України. – 2014. – №87. – Ст. 2474.

5) Северин К.М. Принцип уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності / К.М. Северин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – №10-1Том1 – С.151 – 154.

6) Кудрявцев В.М. Юридический конфликт: сферы и механизмы / В.М. Кудрявцев // Юрист. – 1994. – 171 с.

7) Дедов Д.И. Конфликт интересов / Д.И. Дедов // Волтерс Клувер. – 2004. – 288с.

8) Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства : кодекс, міжнародний документ від 01.10.1988 // [Електронний ресурс] Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.

9) Резолюція по поводу ослабления регулирования сообщества юристов, принята Советом МАЮ 6 июня 1998 г. В Вене [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://eshra375.files.wordpress.com/2014/01/resolution-on-deregulating-the-legal-profession-1998.pdf>.

10) Правила адвокатської етики : Установчий З'їзд адвокатів України. – 2012.